

CASUS - Chloe Verlinden

SUNSUD: EEN INCLUSIEVE ENERGIETRANSITIE IN BRUSSEL

Sinds kort kunnen Europese burgers energiegemeenschappen oprichten. Bieden energiegemeenschappen de weg naar een collectieve en inclusieve energietransitie? Een blik op het SunSud-project in Brussel.

Midden in de huidige energiecrisis kent de burgerbeweging in Europa een sprankje hoop. Het recente Europese wetgevingspakket Clean Energy Package wordt stilaan opgenomen in de wettelijke kaders van de lidstaten. Deze wet geeft een krachtig signaal: burgers kunnen voortaan een centrale rol spelen in de energietransitie door zich collectief te verenigen. De recente opname van energiegemeenschappen in de wetgeving belooft een meer inclusieve energietransitie, en vormt een unieke kans om energie in eigen handen te nemen. De nieuwe richtlijnen stellen verschillende burgergemeenschappen (bijvoorbeeld verenigingen, scholen, gemeenten, enz.) in staat om collectief deel te nemen aan lokale projecten voor hernieuwbare energie (productie, maar ook isolatie, energiedelen, en andere diensten zoals aggregatie, flexibiliteit, enz.). Bovendien zijn deze gemeenschappen vrijgesteld van de lasten en voorwaarden die voor gevestigde spelers op de elektriciteitsmarkt gelden.

Sociaal-economisch inbedden van energie

In transitieonderzoek en het politieke discours wordt steeds vaker gesproken over het 'activeren' van consumenten en burgers om de energietransitie te versnellen. Burgers worden verwacht een

bijdrage te leveren aan de strijd tegen klimaatverandering. Maar wat betekent het vandaag om een 'actieve' burger te zijn als het gaat om energieproductie, -voorziening of -verbruik? In tegenstelling tot Vlaanderen en Wallonië, heeft het Brussels Gewest nooit de opkomst van energiecoöperaties gekend, die burgers in staat stellen collectief te investeren in lokale productievoorzieningen (zonnepanelen, windturbines,...). Bijgevolg gaat de opbrengst van de elektriciteitsrekeningen veelal naar multinationals buiten Brussel (zoals Engie en TotalEnergies) en blijft die niet in de lus van de lokale economie. Autonomie op vlak van energievoorziening is in Brussel ook zeer moeilijk, aangezien het hebben van een leverancier wettelijk verplicht is. In Brussel kent men nog een bijkomende uitdaging: verschillende grote energieleveranciers kondigden onlangs hun vertrek aan, wat de markt reduceerde tot een quasi-duopolie bestaande uit TotalEnergies en Engie. Ook op sociaal vlak werkt energieverbruik anders dan bijvoorbeeld voedselconsumptie. Het is op dit moment niet mogelijk om met je elektriciteitsleverancier op dezelfde manier een gesprek aan te gaan als met de winkel op de hoek. Een loket? Dat bestaat niet (meer). Velen kennen hun leverancier enkel van het logo op hun rekening.

Een sociale, solidaire en lokale 'energie-economie' bestaat in Brussel dus nog niet. Toch lijkt hier vraag naar te zijn. De forse stijging van de energieprijzen in Europa treft iedereen, maar in het bijzonder de meest kwetsbare huishoudens. Het middenveld verwacht dat energiearmoede de komende maanden drastisch zal toenemen. Volgens de Koning Boudewijnstichting bevindt 33% van de Brusselaars zich in een situatie van armoede en heeft moeite met het betalen van de elektriciteitsfactuur. Bijna 70% van de Brusselaars is huurder en is dus afhankelijk van de energiekeuzes van de huisbaas (isolatie, productie van hernieuwbare energie). De dichtheid van de stad is ook een belangrijke hindernis om zelf energie te produceren (er is minder vrije dakruimte en meer schaduw in de stad). Als 'actieve' klant wordt men uiteindelijk vooral aangezet tot individuele inspanningen om het verbruik te verminderen of om van energiecontract te wisselen.

Wat betekent het vandaag om een 'actieve' burger te zijn als het gaat om energieproductie, -voorziening of -verbruik?

Belofte van Europa

Deze individuele inspanningen bieden echter geen structureel antwoord, noch voor energiearmoede, noch voor de energietransitie. Ook Europa heeft inmiddels ingezien dat de kleine individuele inspanningen niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat zijn. Door in nieuwe wetgevende teksten het concept van 'energiegemeenschappen' voor te stellen, wil de Commissie nieuwe actoren op de markt brengen, die tot een verregaande energie-inspanning kunnen bijdragen. Wat dit wetgevend kader vernieuwend maakt, is dat deze gemeenschappen de burger centraal stellen. Energiegemeenschappen horen maatschappelijk gewin te bevorderen boven financieel gewin. Bovendien is de schaal van de activiteit (bijvoorbeeld het delen en leveren van energie) beperkt tot het niveau van de wijk of stad (bijvoorbeeld het Brussels Gewest). Deze beperking maakt van energiegemeenschappen een reële hefboom voor de lokale sociale economie. De actieve ontwikkeling van energiegemeenschappen zou het energielandschap in de komende decennia grondig kunnen hertekenen. Het middenveld ziet energiegemeenschappen dan ook als een van de meest veelbelovende recente stappen op weg naar een meer rechtvaardige en inclusieve energietransitie. Maar kunnen we deze stap nu al toejuichen?

In de praktijk roept de belofte van Europa over energiegemeenschappen veel vragen op, zowel bij energieprofessionals als in het middenveld. Hoe zullen bestaande spelers (zoals gevestigde leveranciers) reageren op deze grote veranderingen op de markt? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de idealen van de richtlijn ook werkelijkheid worden? Hoe kunnen we onze energiecultuur, die bovenal individueel is en opgebouwd rond markt- en winstlogica's, laten evolueren naar een cultuur die uitgaat van energie als een gemeenschappelijk goed? Hoe kunnen burgers hun weg vinden in deze complexe en uitdagende sector? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de nieuwe gemeenschappen werkelijk inclusief zijn, zonder kwetsbare bevolkingsgroepen uit te sluiten?

Proefproject SunSud

De afgelopen jaren werden in Brussel verschillende proefprojecten rond energiedelen opgestart. Brugel, de Brusselse elektriciteitsregulator, verleent voor bepaalde innoverende projecten toestemming om van de marktregels af te wijken, zodat op basis van experiment de wetgeving kan worden vormgegeven. In deze context ontstond SunSud in de Vlogaertstraat in Sint-Gillis (een gemeente in het Zuiden van Brussel): het eerste project voor lokale herverdeling van zonne-energie in een sociaal woonblok. In de buurt woont een zeer divers publiek, voor het merendeel met een laag inkomen en vaak niet noodzakelijk begaan met transitiekwesties.

City Mine(d) vzw ging met lokale bewoners (een honderdtal huishoudens) op zoek naar manieren om hier een collectief energieproject te starten. Het doel van dit project was niet alleen lokale economische winst, maar vooral een hefboom creëren voor buurtontwikkeling en sociale cohesie. De gelegenheid deed zich voor om zonnepanelen te installeren op het gemeenschappelijke dak van de sociale woonblok en een proefproject te organiseren voor het lokaal delen van energie.

Een groepje bewoners verenigde zich vanaf begin 2021 om na te denken over onder andere een eerlijke verdeelsleutel, een bestuur en besluitvormingsstructuur en manieren om financiële winsten te delen. Brugel keurde de aanvraag voor energiedelen toe, wat de bewoners eindelijk toegang leverde tot groene en goedkope elektriciteit (gelijk aan minder dan de helft van het huidige lokale sociaal tarief). In plaats van een elektriciteitsrekening - die soms hoger ligt dan de huurprijs - aan een internationaal privébedrijf te betalen, de bewoners van het gebouw voortaan een deel van hun elektriciteit aan de Zuidhaard (de sociale huisvestingsmaatschappij die eigenaar is van het gebouw en de zonnepanelen). Het bewonerscomité besliste zelf hoe en wanneer de facturatie verloopt en komt wekelijks bijeen om het dagelijks beheer van het project te bespreken. Op regelmatige basis volgen de deelnemers ook energie-ateliers om samen te leren over hoe ze de lokale energie best gebruiken.

Het middenveld verwacht dat energiearmoede in Brussel de komende maanden drastisch zal toenemen

In het licht van dit project wordt dus duidelijk hoe het vormen van een energiegemeenschap veel meer kan betekenen dan enkel het organiseren van financiële transacties. Het biedt mensen ook een vorm van empowerment: bewoners die zich oorspronkelijk weinig aangesproken voelden door energiekwesties, verwerven aan de hand van het project de kennis, maar ook het vertrouwen om zelf actie te ondernemen. Het leidt ook tot groeiende solidariteit. Dankzij het project leren burens elkaar beter kennen, leren ze nieuwe manieren van samenwerken en de voordelen van de energietransitie te delen. Zo kozen ze bijvoorbeeld om hun energie eerst te gebruiken voor de gemeenschappelijke delen (gangen, liften) en pas nadien voor de appartementen. Een collectieve spaarpot bestaat ook en zal gebruikt worden voor collectieve investeringen in hun gebouw. Samen deelnemen aan een pilootproject creëert ook fierheid; vele bewoners vinden hun motivatie in het feit dat ze pioniers zijn en hopen zich via dit project te kunnen onderscheiden van het beeld dat gewoonlijk op

City Mine(d). Bron: SunSud vergadering

hun buurt wordt geprojecteerd. Ze hopen andere huurders van de sociale woningen te kunnen inspireren en dit soort projecten te vermenigvuldigen. Andere sociale huisvestingsmaatschappijen in Brussel en elders hebben inmiddels belangstelling voor het project en overwegen het te repliceren. Ze zien namelijk ook de positieve impact ervan: terwijl de bewoners genieten van goedkopere en groenere energie, verbetert de huisvestingsmaatschappij de dialoog en de relatie met de huurders (wat vaak een grote uitdaging is binnen veel maatschappijen) alsook de sociale cohesie tussen de huurders. Als eigenaars van meer dan 40.000 woningen verspreid over het gewest zouden sociale huisvestingsmaatschappijen een vooruitstrevende rol kunnen spelen bij de verdere ontwikkeling van energiegemeenschapsprojecten.

Blijvende marktwerking

Naarmate alternatieven opduiken, haasten andere spelers zich om hun plaats op de markt te behouden of nieuwe kansen te creëren. Sommige grote leveranciers (waaronder Engie) profileren zich sinds kort als facilitatoren van energiegemeenschappen. Ze ontwikkelen allerlei diensten om de werking van het energiedelen te 'vereenvoudigen' en de inspanningen van deelnemers tot een minimum te beperken. Slimme meters, digitale apps en andere kant-en-klare formules worden voorgesteld als onvermijdelijk. Zelfs spelers buiten de sector (zoals bijvoorbeeld Decathlon en KBC) zien er belang in zich op de markt van het energiedelen te wagen, bijvoorbeeld door overtollige energie van hun klanten over te kopen. In deze voorbeelden worden machtsdynamieken echter niet in vraag gesteld en komt een collectieve, sociale wijkaanpak in het gedrang. Bewoners blijven in dit systeem 'klantenummers' en krijgen geen kans om invloed uit te oefenen op het systeem. In plaats daarvan blijft men afhankelijk van slechts een paar commerciële spelers, wat opnieuw risico's met zich meebrengt, zowel wat betreft de inhoud als de prijs van producten en diensten. Dit is dan ook een groot contrast met geïntegreerde energiegemeenschappen, die juist sociale, economische en maatschappelijke opbrengsten leveren, zoals binnen SunSud.

Perspectief

De proefprojecten rond energiedelen tonen dat de werking van energiegemeenschappen verder kan gaan dan een boekhoudkundige en technologische regeling tussen producenten en consumenten. De echte innovatie achter het energiedelen ligt niet alleen in het plaatselijk delen van groene elektronen, maar ook in het creëren van duurzame lokale economische loops, sociale cohesie en collectieve emancipatie op wijkniveau. Energiegemeenschappen bieden burgers een unieke kans om de energiesector in eigen handen te nemen, afhankelijkheid van multinationals te verminderen en goedkopere, groenere, lokale energie te verbruiken. In Brussel kan het ontwikkelen van energiegemeenschappen dus tot een reële koerswijziging leiden, maar we mogen niet te snel juichen. Sommige projecten zullen bottom-up ontstaan, met een collectieve en solidaire insteek, andere zullen puur technologische, boekhoudkundige transacties zijn. Het risico is dat een te nauwe en beperkende visie over energiegemeenschappen wordt ontwikkeld en dat dit veelbelovende concept door de bestaande markt wordt uitgehouden. Om een collectieve transformatie van de sector te verwezenlijken is een meer inclusieve, sociaal innovatieve aanpak nodig.

Literatuurselectie

Meyer, S. & Coene, J. (2022) Baromètres de la précarité énergétique et hydrique, 8ème édition, 77 p. <https://www.kbs-frb.be/fr/barometres-des-precarites-energetique-et-hydrique-chiffres-2020>

Chloé Verlinden is stadsgeograaf en werkt als projectmedewerker voor City Mine(d) in Brussel. Ze onderzoekt de speelruimte van burgers in het stedelijke energielandschap via het project La Pile.